

Hónapló

Dalos György

Békés, békétlen évtizedek

Budapest, 2024. szeptember 13.

Alig volt ennél elhasználtabb szó, végigkísért a gyerekkoromon. „Egy a jelszónk: a béke!”, harsogták a hangosbeszélők május elsejéken, „Jó tanulással a békéért”, így szólt az első mondat, amelyet el tudtam olvasni. „Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded!” – e jelszóval vittük a MÉH-be a rozsdás hulladékot. Tizenöt évesen békeverssel jutottam be a szavalóverseny döntőjébe, mégpedig az amúgy klasszikus Homérosz-fordító Devecseri Gábor költeményével: „A béke katonája / minden fa, mely az Alföld / homokján lombosodva / varázsol kerteket, / a béke katonája / mind ki a tárnát vájja, / gyógyít, tervez, követ hord / csépel, traktort vezet”, valamint „A béke zászlajához / sereglenek a bátor / dolgozó férfiakkal / a férfilelkű [sic!] nők, / és harci kürtjét fújják / a békének, ha sírnak, / mert mind élni akarnak / a féltett csecsemők...” Még az internetbe se kell alászállnom, kiirthatatlanul visszhangzik magamban a mutálás utáni érces hangomon a szocreál békeszózat. Kommunista világrendszerről szó sem volt, csakis „békétábort” emlegettek, és mindenki tudta, hogy az „legyőzhetetlen”. Hewlett Johnson szovjetbarát canterburyi érseket Sztálin-békedíjjal jutalmazták idegárvó buzgalmáért, és Paul Robeson híres basszusát is azért hallhattuk a rádióban, mert hazájában üldözött békeharcos volt. 1952 végén a lakásunkhoz közeli imperialista hangzású Britannia Cukrászdát is Béke Cukrászdára keresztelték, s mint ilyen, kínálta békebeli minyonjait, darabonként 1 forint 30 fillérért.

A békét kétségkívül erős és monopolhelyzetű gépezet propagálta, de maga a propaganda azoknál is termőtalajra lelt, akik legkevésbé azonosultak a rendszerrel, lévén az akkori népesség zöme háborúviselt nemzedék volt. A házfalakon még sok helyütt ott fehérlett az orosz nyelvű üzenet, miszerint „ellenőrizve – akna nincs”, a pincelejáróknál nyíl mutatta az óvóhelyhez vezető legrövidebb utat. Az ösztönökbe ivódott szorongást azonban csak az új fegyverek aktualizálták pszichotikus méretűvé – az atomhalál, a nukleáris infernó víziója szinte elviselhetővé tette a szűkös életkereteket és a szabadsághiányt. Különösen érvényes volt ez az 1956 utáni Magyarországra, amely már megízlelt valamit a fogyasztói életforma nyalánkságaiból és a háromévenkénti 30 napos nyugati turistautak szerény örömeiből. A hatvanas-hetvenes évek leghőbb vágya az volt, hogy inkább legyen, ami van, „csak rosszabb ne legyen”. A korabeli borzalmas háborúkra – Vietnám, Közel-Kelet, majd Afganisztán – a magyar társadalom begubózással reflektált. Kimaradni a fokozódó nemzetközi helyzetből, élvezni az Illyés emlegette „szélár-

nyékot” – ez volt a fontos, nem holmi emberi jogok vagy akár a határon túli magyarság ügye. Ha úgy tetszik: a béke, béke mindenek felett.

Erre a békevágyra épít most az orbáni politika, amikor fennen hirdeti, hogy az orosz–ukrán háborúból Magyarországnak „ki kell maradnia”, s erre hivatkozva fél szóval sem bírálja az orosz agressziót és a szörnyű pusztításokat, miközben Ukrajna harcát reménytelennek nyilvánítja. Ezt a Putyin-barát álláspontot kasírozza a nyelvi megformálás. A Fidesz szóhasználatában „békepártinak” az számít, aki Ukrajnát arra biztatja, hogy akár vereség árán is szálljon ki a nem általa kezdett háborúból, háborúpárti pedig az, aki az orosz agressziót elítélve legalábbis a 2022. február előtti status quót kívánja visszaállítani. A béke és háború fogalma körüli zavarkeltés nem új. Több mint száz esztendővel ezelőtt Karinthy Frigyes gúnyolódott az akkori pacifisták ellen használt „békeusztók” kifejezésen, egy másik nyugatos, Tóth Árpád pedig kecses hírlapi versben tűzte tollhegyre az 1912-es Balkán-háborút körülengő békefrázisokat: „Londonban végre meglesz a béke, / Jönnek a diplomaták s nézik, hogy a törökök háta elég kék-e. / És nem kell félni, hogy egyhamar vége / Lesz a heccnek, mert bár ő közbelépne, / Kezénlábán meg lesz kötve a béke.”

*

84

Balhé a Riviérán – könnyű nyári filmet nézünk A.-val a Westend mozikombinátban, tizedmagunkkal ülünk a kb. 180 főre berendezett teremben, megszokott arány. A sztori szerint az immár nyugdíjas házaspár életét feldúlja egy negyven évvel korábbi szerelmes levél, amelyet annak idején az asszony kapott hódolójától, aki történetesen a férj legjobb ifjúkori barátja volt. A hirtelen kitörő féltékenységi rohamban a férj elindul, hogy véresen leszámoljon az álnok csábítóval, aki, megint csak történetesen, a Riviérán lakik, Nizzában, ahol a házaspár gyerekei és unokái. Az asszony részben fékező szándékkal, részben kíváncsiságból vele tart. A kalandos úton mintegy újraélik bevallatlanul maradt hűtlenkedéseiket. A negyven évvel korábban felszarvazott férj a francia hadsereg tábornokaként ment nyugdíjba, és vetélytárskereső útját katonai akcióként értelmezi. A lezser vígjáték végül a bevált recept szerint hepiendbe torkollik, ám nem ad választ a filmben többször is feltett kérdésre, hogy a régi bűnök elévülnek-e pusztán az idő múlásával.

Pattogatott kukorica zizegésében, meghitt mozisötétben furcsán hatott rám az 1983-ban keltezett és többször is felemlgetett szerelmes levél. Az évszám aligha lehetett véletlen, a *Balhé a Riviérán* cselekményét az alkotók 2024-re időzítették, mégpedig lehetőleg őszebe forduló szezonvégre annak minden melankóliájával. Hadd érezzük magunkénak a szereplők jelenidejét, és pillantsunk vissza megilletődve negyven évvel ezelőtti történetükbe. Nos, 1983–1984-re nekem is van okom emlékezni, s levél is van a dologban, noha nem az intim műfajból: 1983 nyarán nyugat-berlini meghívást emeltem ki a levélszekrényből, egyéves ottani ösztöndíjra szólót. 1984 januárjában úgy hagytam ott irodalmi, közéleti és magánjellegű sikereim, majd kudarcaim színhelyét, mint aki csak egy kis szabad levegőre

vágyik, mintha a kék passzusomba pecsételt „ablak”, 360 napra szóló egyszeri kiutazási engedély csupán a szokásos 30 turistanap tévedésből vagy hanyagságból meghosszabbított változata lett volna. A mából nézve kisebb-nagyobb megszakításokkal és kitérőkkel egy másik, máig tartó életbe való „beutazás” volt az.

*

Hadd untassam még kicsit az olvasót Ausztria háború utáni történetével, ha már úgys az 1980-as éveknél állapodtunk meg – kapóra jön, épp ott tartok a könyvben. Annak az évtizednek osztrák történései jórészt az energetikáról szóltak. Mint tudható, a kulcsrakész zwentendorfi atomerőmű ünnepélyes üzembe helyezését a környezetvédők 1978-ban megakadályozták. Tekintettel a későbbi katasztrófákra (Harrisburg/Pennsylvania, 1979 és Csernobil, 1986) ezt a kudarcot talán jó ómennek is lehetett volna tekinteni. Mindazonáltal egy olyan korszerű ipari társadalom, mint az osztrák, nagyon is rá volt utalva a biztos energiaforrásokra – adott esetben a kőszénre, amelyet a szűkös helyi készletekre való tekintettel Krakó-Katowice bányavidékéről importáltak. Az évi 1,2 millió tonnányi vasúti szállítmánnyal a Lengyel Népköztársaság az Osztrák Köztársaságtól felvett hiteletet igyekezett törleszteni. Ausztria voltaképpen a pénze után futott, amikor 1980 júniusában egy bankkonzorcium révén hárommilliárd schilling áthidaló kölcsönrel támogatta meg a lengyel gazdaságot, hogy az tovább törleszthessen.

Két hónappal e szerencsés tranzakció létrejötte után fektette két vállra a Szolidaritás sztrájkmozgalma a pártállamot, és kényszerítette ki a gdański megállapodást, amely egyfajta kettős hatalmat hozott létre: egyik oldalon a tehetetlen pártapparátus és a parancs híján lefékezett erőszakszervek, a másikon a tízmilliós taglétszámú legalizált szabad szakszervezet, amelynek egyetlen harci eszköze a sztrájk, illetőleg a sztrájjal való fenyegetőzés volt. Komplet hideg polgárháború indult be, szinte teljességgel megbénítva a termelést, így az Ausztriának szánt fűtőanyag-szállítmányokat is. Bécs nemcsak a közelítő téltől vacogott, hanem attól az eshetőségtől is, hogy a lengyelországi válságot a Szovjet Hadsereg fogja hagyományos módon megoldani, vagyis megismétlődhet 1956 és 1968 katasztrófája, s nehéz lesz „kimaradni” a fokozódó nemzetközi helyzetből. Ugyancsak ideges lehetett Bruno Kreisky szövetségi kancellár, a Szocialista Párt elnöke, amikor a linzi Voest Alpine konzern – a kihagyó lengyel szénszállítmányok címzettje – 1981 őszi munkásgyűlésén imígyen üzent a lengyel sztrájkolóknak: „Mint egy munkáspárt elnöke, szeretném közölni a lengyel munkásokkal, hogy vannak kötelezettségeik az osztrák munkásokkal szemben is, akik készek voltak nekik hitelt nyújtani.” Arra nem tért ki, hogy alig akadt volna osztrák bányász, aki a lengyelországi munka- és életkörülmények között egy percre is hajlandó lett volna leereszkedni a tárnába. Történelemszéként és kortársként is döbbenet érzékelem, hogy bölcs politikusok is mekkora botorságokat képesek összehordani.